

ENGELLİ BİREYLER İÇİN FİZİKSEL AKTİVİTE: 2009-2010 ÇALIŞTAYLARI SONUÇ RAPORU

Dilara ÖZER*, Gülşah ŞAHİN*

ÖZET

Ülkemizde engelliler için fiziksel aktivite alanında çalışan meslek elemanlarını akademik olarak güçlendirmek, aralarında işbirliği kurmalarını sağlamak, araştırma için motivasyon sağlamak, bilgiyi geliştirmek ve yaymak, böylece bu alanın hem bir meslek hem de bir bilim olarak gelişimine katkıda bulunmak amacıyla 2009-2010 yıllarında "Ulusal Engelli Bireyler için Fiziksel Aktivite Çalıştayı" düzenlenmiştir. Bu makalede her iki çalıştayın sonuç raporları birleştirilerek ele alınmış ve raporda yer alan maddeler uluslararası düzeydeki uygulamalarla karşılaştırılarak tartışılmıştır. Sonuç olarak, engelliler için fiziksel aktivitenin bir bilim, bir meslek, bir hizmet ve bir hak olarak gelişimi için ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılmak suretiyle yasal düzenlemelere gidilmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Engelli Bireyler İçin Fiziksel Aktivite, Çalıştay.

ADAPTED PHYSICAL ACTIVITY: FINAL REPORTS OF 2009-2010 WORKSHOPS

ABSTRACT

Two workshops were held respectively in 2009 and 2010 in Turkey under the name of "National Adapted Physical Activity Workshop" in order to strengthen academically the professionals working in the APA field in our country, to ensure cooperation among themselves, to motivate them for research work, hence to contribute to the development of this field both as a profession and as a science by improving and diffusing the existing APA knowledge. In this article, conclusion reports of both workshops were compiled and taken into account and the points included in both reports were comparatively discussed, supported by experiments of international level. As a conclusion, it was recommended to call for legal arrangements and adjustments and for close cooperation between the interested bodies allowing APA to develop as a science, as a profession, as a recognized service and as a legal right.

Key Words: Adapted Physical Activity, Workshop.

Geliş tarihi: 21.02.2011; Yayına kabul tarihi: 18.03.2011

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, ÇANAKKALE.

GİRİŞ

Engelliler için fiziksel aktivitenin (EFA) çeşitli yazarlar tarafından yapılmış bir çok tanımı bulunmakla birlikte genel olarak fiziksel aktiviteye katılım için uyarılma gerektiren bireylere yönelik beden eğitimi, spor ve hareket bilimlerinin bir alanı olarak tanımlanmaktadır (Doll-Tepper, 2007). EFA, çoğunlukla engelli bireyleri kapsamakla birlikte, yaşlı bireyler, obesitesi olan bireyler, ya da bir çok nedenden dolayı aktiviteye katılımında çeşitli sınırlılıklara sahip bireyler için de geçerlidir (Sherrill & Shayke, 2008).

Spor bilimleri açısından ele alındığında EFA bilimi, fiziksel aktivite fırsatlarını ve haklarına eşit şekilde ulaşmak için yeterli güce sahip olmayan ya da kaynaklar açısından dezavantajlı tüm yaşlardaki bireylere yönelik araştırma, teori ve uygulama alanı olarak tanımlanmaktadır. EFA bilimi, hizmetlerin ve desteklerin her türlü ortamda sağlanması nedeniyle, ayrılaştırılmış fiziksel aktivite programları kadar kaynaştırma uygulamalarındaki haklar ve gereksinimlere yönelik araştırma, teori ve uygulamayı da kapsar (Sherrill & Hutzler, 2008).

Ülkemizde EFA bir bilim olarak, 2000 yılından bu yana ilgili dersin Beden Eğitimi Öğretmenliği programlarında zorunlu ders kapsamında yer alması ile ortaya çıkmıştır. Yaşam boyu gelişim bakış açısı ile sadece okul çağında değil, okul sonrası da engelli bireylerin sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri ve toplumsal yaşamın tüm boyutlarına tam ve etkin katılımları açısından önemli olması nedeni ile giderek antrenörlük eğitimi, spor yöneticiliği ve rekreasyon gibi spor bilimlerinin diğer alanlarına doğru yayılmıştır. Bu süreç içinde en önemli sorun alanda yetişmiş öğretim elemanı eksikliği olmuştur. Bir bilim olma sürecindeki bu eksiklik doğal olarak beden eğitimi öğretmeni ya da antrenör gibi meslek elemanı adaylarını yetiştirme boyutunda yetersizliklere yol açmıştır.

Ülkemizde engelliler için fiziksel aktivite alanında çalışan meslek elemanlarını akademik olarak güçlendirmek, aralarında işbirliği kurmalarını sağlamak, araştırma için motivasyon sağlamak, bilgiyi geliştirmek ve yaymak, böylece bu alanın hem bir meslek hem de bir bilim olarak gelişimine katkıda bulunmak amacıyla 2009 ve 2010 yıllarında “Ulusal Engelli Bireyler için Fiziksel Aktivite Çalıştayı” düzenlenmiştir. İlk iki gün alana özgü uluslararası düzeyde son gelişmelerin aktarıldığı oturumların ardından üçüncü gün çeşitli başlıklar altında grup çalışmaları yapılmıştır. Bu başlıklar, Uluslararası Uyarlanmış Fiziksel Aktivite Federasyonu’nun EFA için yaptığı tanımdan hareket edilerek oluşturulmuştur. Böylece ülkemizde EFA alanındaki mevcut durum, bir meslek, bir bilim, teori ve pratik arasında dinamik bir sistem, engelli bireylerin haklarını savunma ağı, bir süreç ve ürün olarak ele alınarak (Sherrill, 2007) sorunlar saptanmış ve çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Çalıştaylara alanda çalışan ya da ilgi duyan tüm disiplinlerden öğretim elemanları, öğretmenler, lisans ve lisans üstü öğrencileri, sivil toplum örgütleri katılmışlardır. Aynı ayrı çalışan gruplar son oturumda bir araya gelerek raporlarını sunmuşlar, alınan geribildirimlerden yararlanarak raporlarını geliştirmişlerdir. Bu çalışmada, her iki çalıştay sonucu elde edilen raporlar birleştirilmiş, konu alanlarına göre gruplandırılmış ve aşağıda uluslararası uygulamalarla karşılaştırılarak tartışılmıştır.

EFA'nın bir bilim dalı olarak gelişimi

Raporlarda, bilimsel gelişim için yüksek lisans ve doktora programlarının açılarak genç akademisyenlerin yetiştirilmesi, uzmanlık alanı olarak EFA'nın gelişimi için seçmeli derslerin düzenlenmesi, yan dal ve sertifika programlarının açılması ve öğretim programının standartlaştırılması önerilmiştir. Bu öneriler, ülkemizde “Engelliler için Fiziksel Aktivite” nin bilimsel bir disiplin olarak gelişimi için önemli girişimlere gereksinim duyulduğunu ortaya koymaktadır. EFA'nın Avrupa ülkeleri ve Amerika'daki gelişimine bakıldığında yüksek öğrenimde EFA alanında ana dal, yan dal ve sertifika program seçeneklerinin yer aldığı, çoğunlukla yüksek lisans programı olmak üzere doktora programlarının da bulunduğu görülmektedir. Bunların yanı sıra Avrupa'da bir çok ülkede üniversitelerin bir araya gelerek ortak lisans üstü programları ve diploma programları yürüttükleri bilinmektedir. Belçika Leuven Üniversitesinde, 2005 yılından bu yana özel eğitim okulları, rehabilitasyon ve spor ortamlarında çalışabilecek ve araştırma yapabilecek meslek elemanları yetiştirmek amacıyla Erasmus kapsamında “Avrupa Uyarlanmış Fiziksel Aktivite Yüksek Lisans” programı yürütülmektedir (EMMAPA, 2005). Finlandiya'da Haaga-Helia Üniversitesinde özel eğitim okullarında ve spor ortamlarında çalışacak meslek elemanları yetiştirmek amacıyla 2010 yılından bu yana Erasmus kapsamında lisans ve lisans sonrası öğrencilerin kabul edildiği “Engelli Bireyler için Fiziksel Aktivite Diploma Programı” uygulanmaktadır (EUDAPA, 2010).

Şekil 1. Türkiye'de EFA'nın bir bilim dalı olarak gelişimine yönelik öneriler.

1. Lisans düzeyinde seçmeli derslerin ve zorunlu derslerin EFA'nın çeşitli boyutları kapsayacak şekilde düzenlenmesi.
2. Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okullarında “ Engelli Bireyler için Fiziksel Aktivite Anabilim dalı” açılması.
3. Engelli Bireyler için Fiziksel Aktivite Araştırma ve Uygulama Merkezleri” kurulması.
4. Alana özgü önce yüksek lisans daha sonra doktora programlarının açılması, yandal programları ve seçmeli derslerin düzenlenmesi. Lisans üstü programların açılmasında üniversiteler arası iş birliği yapılması.
5. Ulusal ve uluslar arası bilimsel faaliyetlerin (kongre, sempozyum, panel vb.) yaygınlaştırılması.
6. Engelliler için beden eğitimi ve spor öğretmenliği, antrenörlük, rekreasyon uzmanlığı, spor yöneticiliği alanında standartlar oluşturulması.
7. Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulunun tüm bölümlerinde engelli öğrenciler için kontenjan ayrılması, engelli bireylerin beden eğitimi öğretmenliği yapması.
8. Üniversitelerin spor kulüplerinde engelli bireyler için spor branşları açılması.

A. EFA'nın bir meslek olarak gelişimi

Ülkemizde engelli bireyler için fiziksel aktivite alanındaki bilimsel gelişimin, okul sistemi içinde yer alan beden eğitimi derslerinin, spor kulüpleri ve diğer kuruluşlar tarafından uygulanan spor programlarını doğrudan etkileyerek, EFA'nın bir hizmet olarak gelişimine katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Amerika'da engelliler için beden eğitimi öğretmenliğinin standartları 1995 yılında oluşturulmuş, 1997 yılından bu yana alanda çalışacak öğretmenler için bu standartları içeren bir sertifika eğitimi bir çok eyalette zorunlu kılınmıştır (APENS, 2005). Avrupa'da 2007 yılından bu yana Avrupa Birliği Hayat Boyu Öğrenme projeleri kapsamında lisans öğrencileri ve meslekteki öğretmenlerin hizmet içi eğitimleri için engelliler için beden eğitimi ve spor alanında standart geliştirme çalışmaları başlatılmıştır. Bu projelerden ilki olan ve İrlanda'da Tralee Teknoloji Enstitüsünde 2009 yılında tamamlanan proje beden eğitimi öğretmenliği alanını kapsamaktadır (EIPET, 2009). İkinci proje, Çek Cumhuriyetinde Palacky Üniversitesinde 2010 yılında tamamlanmıştır ve bu proje ile beden eğitimi öğretmenliğinin yanı sıra rehabilitasyon ve rekreasyon alanındaki mesleki standartlar belirlenmiştir (EUSAPA, 2010).

EFA'nın sadece beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümlerinde değil antrenörlük eğitimi, spor yöneticiliği ve rekreasyon bölümlerinde de zorunlu ders olarak yer alması ve yan dal programlarının açılması engelli bireylere yaşam boyu fiziksel aktivitelere katılım olanağını sağlayacaktır. EFA'nın Eğitim Fakültelerinin sınıf öğretmenliği ve özel eğitim bölümleri, çocuk gelişimi ve eğitimi bölümlerine doğru yaygınlaştırılması, hali hazırda örgün eğitim sistemi içinde beden eğitimi öğretmeni ile karşılaşma olanağı olmayan özel gereksinimli öğrencilerin beden eğitimi ve spor derslerine etkin katılımlarını sağlamak için bir çözüm gibi görünmektedir. Ancak sadece öğretmen adaylarının EFA alanındaki eğitimine yönelik düzenlemeler yeterli değildir. Diğer taraftan hizmette bulunan beden eğitimi öğretmenleri, özel eğitim ve sınıf öğretmenleri için EFA alanında hizmetiçi eğitim programlarına büyük bir gereksinim duyulduğu bilinmektedir.

Raporlarda, EFA'nın mesleki gelişiminde, engelli öğrencilerin sistemin içinde yer alabileceği bir takım düzenlemelerin yapılmasının önemli olacağı vurgulanmış, bu nedenle beden eğitimi ve spor yüksek okullarının tüm bölümlerde engelli öğrenci kontenjanlarının artırılması önerilmiştir. Sherrill (2004), engelli bireylerin desteklenerek eğitim ve yönetim alanlarında güçlü pozisyonlara gelmelerini, engelli bireylerin yararına kararların alınmasında ve uygulanmasında, hakların elde edilmesinde önemli görmekte ve bu görüşünü “ Biz olmadan bizimle ilgili hiçbir şey yapılamaz” cümlesi ile ifade etmektedir.

Şekil 2. Türkiye’de EFA’nın bir meslek olarak gelişimine yönelik öneriler

1. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan beden eğitimi ve spor yüksekokulu mezunlarının mesleki tanımı yapılmalı ve beden eğitimi öğretmeninin istihdamının zorunlu kılınması.
2. Özel eğitim sınıflarında beden eğitimi derslerinin beden eğitimi öğretmenleri tarafından yürütülmesi.
3. Her okula engelli bireylerin haklarını savunacak ve eğitim sürecine katılımları sağlayacak idareci, öğretmen ve diğer öğrencilerin engelli bireylerle uyumunu kolaylaştıracak beden eğitimi öğretmenlerinin yetiştirilip görevlendirilmesi.
4. Kaynaştırma öğrencisinin derse aktif katılımının sağlanması ve yaşanan sorunların çözümlenmesi için okullarda özel eğitim danışmanlığının aktif hale getirilmesi.
5. Tüm beden eğitimi öğretmenlerini kapsayan hizmet içi eğitim programlarının uygulanması.
6. Özel eğitim okullarında ve özel eğitim sınıflarında yeter sayıda beden eğitimi öğretmeni görevlendirilmesi.

Beden eğitimi öğretmenliği özel eğitim ekibi içinde yer alan bir meslek olarak Milli Eğitim Bakanlığı Özel eğitim Hizmetleri yönetmeliğinde tanımlanmadığı için, beden eğitimi öğretmenleri Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde istihdam edilmemekte, özel eğitim sınıflarında görevlendirilmemektedir. Özel eğitim okullarındaki beden eğitimi öğretmen sayısı da gereksinimi karşılayacak düzeyde değildir.

B. EFA’nın bir hizmet olarak gelişimi

EFA, kaynaştırma ortamlarında ve ayrılaştırılmış ortamlarda beden eğitimi, rekreasyon ve serbest zaman etkinliklerini, yarışmaya dayalı ve elit sporları, rehabilitasyon ve sağlık hizmetlerini kapsayan bir hizmet alanıdır ve bu alanlarda, uyarlanmış beden eğitimi öğretmenleri, engelli sporcu antrenörleri, rekreasyon alanında program geliştiriciler, rekreasyon uzmanları, kaynaştırma fitness liderleri, psikomotor terapistler, toplumsal kaynaştırma program yöneticileri, engelli sporları yöneticileri gibi meslek elemanları çalışmaktadır (Sherrill & Hutzler, 2008).

Çalıştay raporlarında EFA’nın bir hizmet alanı olarak gelişimi açısından okullardaki beden eğitimi ders ortamı ve belediyelerin fonksiyonları üzerinde durulmuştur. Okullarda, engelli çocukların beden eğitimi derslerine katılabilmeleri için uygun fiziksel düzenlemelerin yapılması (asansör, rampa ve spor salonu gibi), beden eğitimi ders saatlerinin arttırılması ve derslerin dans, ritm, cimnastik ve yüzme gibi branşları kapsayacak şekilde çeşitlendirilmesi, beden eğitimi hizmetinin zorunlu hizmet kapsamına alınması, beden eğitimi dersleri için yakın çevrenin fiziksel olanaklarından (spor salonu

ve gönüllüler) yararlanılması, ders araç ve gereçlerine yönelik düzenlemelerin yapılması, tüm öğretmen, öğrenci ve velilerin kaynaştırmaya yönelik olumlu tutum geliştirmeleri için programların düzenlenmesi, kaynaştırma öğrencilerinin Beden Eğitimi dersine aktif katılımları için öğretim programında, materyallerde ve programda uyarlamalar yapılması, okullarda kaynaştırma spor takımlarının oluşturulması, kaynaştırma ortamının nitelikli hale getirilmesi için okullarda özel eğitim danışmanlığının aktif hale getirilmesi önerilmektedir.

Amerika Birleşik Devletlerinde, EFA'nın gelişiminde kilometre taşının 1975 yılında tüm çocuklar için beden eğitimi zorunlu kılan, bireysel beden eğitimi programlarının uygulanmasını hükme bağlayan ve spora katılım için eşit fırsatlar veren PL 94-145 nolu yasa olduğu unutulmamalıdır. 1990 yılında Engelli bireylerin eğitim kanunu (IDEA) olarak isimlendirilen bu yasa ile gerektiğinde özel olarak planlanmış, beden eğitimi hizmetlerinin öğrencilerin bireysel değerlendirmeleri temel alınarak en az kısıtlayıcı eğitim çevresinde, çocuğun gereksinimlerine uygun, ücretsiz olarak sunulması için değişikliğe gidilmiştir. IDEA özel eğitim gerektiren doğrudan hizmetleri, ilgili hizmetlerden ayırır. IDEA beden eğitimi, özel eğitim tanımının bir parçası olarak, doğrudan ve bu nedenle de gerekli bir hizmet olarak belirtmiştir (Sherrill, 2004).

Çalıştay raporlarında belediyeler “Engelliler için Serbest Zaman Aktiviteleri Merkezleri” kurulması, bu birimlerde istihdam edilecek antrenör, spor yöneticisi ve rekreasyon uzmanları tarafından okul sistemi içinde bulunan, okuldan ayrılmış ya da hiç bu sistemin içinde yer almamış tüm yaştaki bireyler için fiziksel aktivitelerin düzenlenmesi önerilmektedir. 2005 yılında yürürlüğe giren 5393 nolu belediye kanununda Madde 14-b, Madde 38-n, engelli bireylere sunulacak genel hizmetlerle ilgilidir. Madde 14-b'de “Gerektiğinde, öğrencilere, amatör spor kulüplerine malzeme verir ve gerekli desteği sağlar, her türlü amatör spor karşılaşmaları düzenler” denmektedir. Madde 77'de “Spor konusunda özrümlüye yönelik etkinliklerinde gönüllü katılımına yönelik programlar uygulanması” ifadesine yer verilmektedir (Belediye Kanunu, 2005). Bu kanun kapsamında doğrudan engelli bireylerin spor ya da serbest zaman aktivitelerine katılımlarının sağlanması konusunda bir madde bulunmamaktadır.

C. Bir hak olarak EFA'nın gelişimi

BM Genel Kurulu tarafından 13 Aralık 2006 tarihinde kabul edilen “Engelli Hakları Sözleşmesi” nin 81 ülkenin yanı sıra Türkiye tarafından da 30 Mart 2007 tarihinde imzalanması, ardından da 27/5/2009 tarihinde T.C. Bakanlar Kurulu'na onaylanarak yürürlüğe girmesi (Milletlerarası Sözleşme, 2009), EFA alanında ihtiyaç duyulan düzenlemelerin yapılması için önemli bir dayanak oluşturmaktadır. Bu sözleşmenin 30. Maddesi engelli bireylerin “Kültürel Yaşama, Dinlenme, Boş Zaman Aktiviteleri ve Spor Faaliyetlerine Katılımları” ile ilgili haklarını kapsamaktadır. Otuzuncu maddenin beşinci bendi özellikle spor haklarını vurgulamaktadır. Buna göre taraf devletler, engelli bireylerin her seviyedeki genel spor etkinliklerine mümkün olduğunca tam katılımını cesaretlendirmek

ve artırmak, diğer bireylerle eşit koşullar altında onlara uygun bilgi ve eğitimin verilmesini ve kaynakların sunulmasını sağlamak, okullardaki etkinlikler dahil olmak üzere, oyun, eğlence, boş zaman aktiviteleri ve spor etkinliklerine eşit şekilde katılabilmelerini sağlamak, spor etkinliklerine ve hizmetlerine erişimlerini sağlamakla yükümlüdür.

Çalıştayda ele alınan EFA'nın temel konuları doğrudan BM Engelli Hakları Sözleşmesinin 30. Maddesi ile ilgili olmakla birlikte ayrı bir başlık altında incelenmiş ve bu maddenin hayata geçirilmesi için "Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Üniversiteler, Milli Eğitim Bakanlığı ve STK temsilcilerinin de katılımı ile bir eylem planının hazırlanması" görüşünde birleşmiştir.

Sherrill (2007), sosyal hakların elde edilmesinde ilk adımın farkındalığı artırmak olduğu görüşünden hareket ederek bu konuda EFA alanında meslek elemanlarının işlevlerine dikkat çekerek ve sporcuları desteklemek, programları başlatmak ve sürdürmek, oyunlara ve karşılaşmalara seyirci toplamak, engelli bireyleri için sporun yararları hakkında bilgi temin etmek için yerel düzeyde hepimizin bu hakları savunması gerektiğinden söz eder (Sherrill, 2004). Hakların savunulması doğrudan politika ile ilgilidir ve bu açıdan ele alındığında EFA alanında çalışan meslek elemanları da politikanın içinde yer alırlar. Çünkü, politika aynı zamanda cinsiyet, sosyo ekonomik düzey, bölge ya da etnik köken temelinde topluma dahil etme ya da ayırıştırma ve kaynakların dağılımına karar vermeyi kapsar. EFA alanında çalışanlar da, politikanın tam olarak bu tanımla ile örtüşen bir şekilde kaynaklardan diğerlerine oranla daha az yararlanan ve daha az güce sahip olan insanları güçlendirmek için gayret ederler (Sherrill, 2007).

SONUÇ

2009-2010 yıllarında düzenlenen iki çalıştay raporuna göre ülkemizde EFA alanının bir bilim dalı olarak, bir meslek olarak, bir hizmet olarak ve bir hak olarak gelişimi için ortaya koyulan öneriler, bu konuda çeşitli girişimlerin başlatılması gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

Alana özgü lisans ve lisans üstü derslere ilişkin düzenlemeler, araştırma merkezleri ve anabilim dallarının açılması gibi girişimlerin bir kısmı akademisyenlerin örgütlenmeleri ve Yüksek Öğretim Kurulu ile işbirliği ile başlatılacak etkinliklere dayalıdır.

EFA'nın bir meslek, bir hizmet ve bir hak olarak gelişimi için akademik alandaki çalışmaların yanı sıra yasal düzenlemelere gereksinim duyulmaktadır. Bu yasal düzenlemelerin yapılabilmesi Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü başta olmak üzere bir çok kurum ve kuruluşun işbirliğinin sağlanmasını gerektirmektedir. Ancak tüm bu girişimler için alanda bilimsel aktivitelere katılan, araştırma yapan, projeler geliştiren, ulusal ve uluslararası düzeyde mesleki örgütlere katılan, kendini mesleğine adanmış öğretim elemanlarına ihtiyaç duyulduğu unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Sherrill, C. (2007). The Passion of Science: Research and Creativity in Adapted Physical Activity. *Sobama Journal*. 12(1): 1-5.
- Doll-Tepper, G. (2007). International Developments in Sports for Persons with a Disability. *Sobama Journal*. 12(1):7-12.
- Sherrill, C., & Hutzler, Y. (2008). Adapted Physical Activity Science. Borms, J. (Ed.) *Directory of Sport Science*. 5th ed. 90-103.
- Sherrill, C. (2004). *Adapted Physical Activity, Recreation, and Sport*. Sixth Edition. Mc Graw Hill.
- EMMAPA, (2005). Erasmus Mundus Master in Adapted Physical Activity. 05.12.2010, <http://www.erasmusmundus.be/>
- EUDAPA, (2010). European University Diploma in Adapted Physical Activity. 05.12.2010, <http://www.haaga-helia.fi/eudapa>
- EIPET, (2009). European Inclusive Physical Education Training. Resource Pack. Tralee Technology Institution, Ireland.
- EUSAPA, (2010). European Standarts for Adapted Physical Activity. 05.12.2010, <http://eusapa.upol.cz>.
- APENS, (2005). Adapted Physical Education National Standarts. Luke E. Kelly (Project Director). Human Kinetics.
- Belediye Kanunu, (2005). T.C. Resmi Gazete, 25874, 13/07/2005.
- Milletlerarası Sözleşme, (2009). T.C. Resmi Gazete, 25874, 27288, 14 Temmuz 2009.